

PERCEPCIJA VISOKOŠKOLSKE NASTAVE PRISTUPAČNE STUDENTIMA S INVALIDITETOM

ANDREA FAJDETIĆ¹, LELIA KIŠ-GLAVAŠ², NATALIJA LISAK²

¹nezavisni znanstvenik, Zagreb, Hrvatska

²Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Zagreb, Hrvatska

Primljeno. 7.1.2013.
UDK: 378 - 056.266

Izvorni znanstveni rad

Autor za dopisivanje: Mr.sc.Andrea Fajdetić, Zagreb, Hrvatska; e-mail: andrea.fajdetic@gmail.com

Sažetak: Cilj ovog istraživanja bio je dobiti uvid u to kako nastavno osoblje zaposleno na Edukacijsko rehabilitacijskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu poima studente s invaliditetom, o kojim pravima je informirano, kakvo prethodno iskustvo u radu i načine pristupanja ima te koje mogućnosti prilagodbe i potrebne preduvjete navodi za uspješno akademsko postignuće studenata s invaliditetom. S obzirom na cilj istraživanja ciljani skupna sudionika je mlađi nastavni kadar koji se nalazi na samom početku svog profesionalnog razvoja, i koji sustavnim vođenjem može dostići optimalnu razinu kvalitete koji se očekuje kako bi se odgovaralo na potrebe svakog studenta. Rad će prezentirati rezultate kvalitativnog istraživanja vezano uz opravdane prilagodbe u visokom obrazovanju i druge aktivnosti koje mogu doprinijeti kvaliteti obrazovanja kroz osmišljavanje potpore studentima s invaliditetom.

Ispitanici u ovom istraživanju jesu znanstveni novaci, viši asistenti, asistenti i predavači, zaposlenici Edukacijsko rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, koji sudjeluju u realizaciji nastave studijskih programa u okviru znanstvenog polja edukacijsko-rehabilitacijske znanosti.

U radu se koriste kvalitativne metode prikupljanja i analize podataka. Fokus grupni intervju proveden je sa sedam mlađih suradnika u nastavi, jamčeći anonimnost u postupku audio snimanja i u korištenju odgovora (Creswell, 1998). Tematski okvir ovog grupnog intervjua prati sljedeća područja: informiranost o studentima s invaliditetom, iskustvo rada sa studentima s invaliditetom, kompetencije za rad sa studentima s invaliditetom te za planiranje, realizaciju i evaluaciju nastavnog procesa u visokoškolskom obrazovanju. Strategije za analizu su sljedeće: pregled prikupljenog materijala, pronalaženje kodova iz materijala, reduciranje informacija stvaranjem kategorija, pronalaženje veza između kategorija i stvaranje logične matrice nalaza, te osvrt na analitički okvir iz literature (Bogdan, Biklen, 1992., Huberman, Miles, 1994., Wolcott, 1994; prema Creswell, 1998).

Rezultati istraživanja dali su uvid u aktualno stanje i potrebe za stjecanjem specifičnih kompetencija za rad u nastavi prema načelima univerzalnog dizajna za učenje. U zaključku su prikazane neke smjernice koje mogu podići kvalitetu visokoškolske nastave i izjednačiti mogućnosti studenata s invaliditetom kroz uvažavanje znanja, iskustava i preporuka mlađeg nastavnog kadra u visokoškolskoj instituciji koja ima bogato iskustvo rada sa studentima s invaliditetom.

Ključne riječi: visokoškolska nastava, studenti s invaliditetom, prilagodba

UVOD

Osobe s invaliditetom slažu se da je u posljednjih desetak godina mnogo učinjeno po pitanju skrbi o osobama s invaliditetom u Republici Hrvatskoj, ali da pristupačnost obrazovanja (i zapošljavanja) nije još u dovoljnoj mjeri realizirana.

U sustavu visokog obrazovanja kandidati i studenti s invaliditetom već danas realiziraju niz mjera pozitivne diskriminacije kroz povlašten način postupanja (primjerice pravo na direktan upis u

odabrani studijski program ako prijeđu razredbeni prag), a mnogo manje kroz suvremeno koncipirane kompenzacijske mjere (primjerice pravo na individualizirano prilagođenu dodatnu procjenu znanja, vještina i sposobnosti kao dio razredbenog postupka nekih sastavnica sveučilišta) (Kiš-Glavaš, 2012).

Ove su mjere ipak samo pokušaj ublažavanja propusta učinjenih na prijašnjim razinama obrazovanja. Stoga, omogućivši svakom djetetu s teškoćama u razvoju i osobi s invaliditetom adekvatan pristup obrazovanju, uklanjajući niz potencijalnih i realnih

prepreka, moguće je realizirati preduvjete njihove pune socijalne integracije i njihova ljudska prava.

Prava studenata s invaliditetom, kako opća, tako i posebna, te obveza društva da učini potrebne korake u postizanju dostupnosti visokog obrazovanja svim svojim građanima, uključujući osobe s invaliditetom, spominju se u brojnim općim i posebnim aktima: Ustavu Republike Hrvatske (NN, 56/90, 135/97, 8/98, 113/99, 124/00 i 28/01), Zakonu o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, (NN, 123/03, 198/03, 105/04, 174/04 i 46/07), Zakonu o potvrđivanju Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom (NN MU, 06/07), Nacionalnoj strategiji izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2007. do 2015. godine (NN, 63/07), Zakonu o suzbijanju diskriminacije (NN, 85/08), kao i statutima hrvatskih sveučilišta (Zubak, 2011). Svi ovi propisi, studentima s invaliditetom jamče pristup studiju kakav imaju i svi ostali studenti.

Studiranje je proces u koji su uključene mlade osobe različitih sposobnosti, osobina i motivacija, iz različitih obiteljskih i kulturalnih sredina. S druge strane, u ovaj su proces uključeni i nastavnici i ostali sveučilišni djelatnici koji se također razlikuju po svojim stavovima, motivima, znanju, sposobnostima i stilovima podučavanja, posvećenosti poslu i potpori koju dobivaju u svom radu. U tom susretu različitih osoba, jedinstvenih i neponovljivih, postavlja se pitanje je li sveučilište doista mjesto na kojem će se znati prepoznati, poštovati i iskoristiti te različitosti kao bogatstvo i hoće li nastavnici biti spremni podučavati na način da nastava potakne motivaciju i interes svih svojih studenata za sadržaj koji se predaje (Vulić-Prtorić i sur., 2012).

Bez namjere da unaprijed odgovorimo na postavljeno pitanje, svjesni smo činjenice da situacija nije suviše optimistična. Naime, u sustavu visokog obrazovanja u Republici Hrvatskoj postavljeni su izuzetno jasni standardi, odnosno kriteriji izbora nastavnika u znanstveno-nastavna i nastavna zvanja i točno je određeno koji dio nastavnog procesa i u kojem ciklusu obrazovanja zahtijeva točno određeno zvanje nastavnika. S druge pak strane, nema zahtjeva da nastavnici budu educirani o nastavnim metodama i postupcima, odnosno općenito o unapređenju kvalitete nastavnog procesa i realizaciji ciljeva obrazovanja i ishoda učenja (Kiš-Glavaš, 2012a).

Ishodi učenja su ono što se očekuje od studenata da znaju, razumiju, mogu napraviti ili da mogu procijeniti kao rezultat procesa učenja (Teaching to Academic Standards, www.thirteen.org/edonline/concept2class/standards/index_sub5.html/). Ishodi učenja trebaju svima biti dostižni i nastavnici kroz napredak svojih studenata mogu vidjeti koliko su kvalitetne njihove osobne obrazovne kompetencije.

U omogućavanju studentima s invaliditetom, ali i svim ostalim studentima da dosegnu kolegijem i studijskim programom definirane ishode učenja, umnogome može pomoći pristup koji se naziva univerzalni dizajn za učenje ili inkluzivni dizajn (CAST, 2008).

Univerzalni dizajn za učenje upravo pomaže nastavnicima u suočavanju s izazovima različitosti u sustavu obrazovanja, predlažući korištenje prilagodljivih nastavnih materijala, tehnika i strategija koje mogu osnažiti nastavnike da zadovolje edukacijske potrebe velikog broja učenika i studenata toliko različitih obrazovnih potreba.

Ipak, pri odabiru alternativnih metoda, tehnika, oblika nastave i nastavnih materijala posebice treba paziti da se ne kompromitiraju akademski standardi, a to su ciljevi obrazovanja, odnosno odredište na koje bi student trebao stići po završetku određene razine obrazovanja. A upravo je na nastavnicima i ova odgovornost. S jedne strane oni trebaju prilagoditi nastavni proces svim svojim studentima, pa tako i studentima s različitim oblicima invaliditeta, kako bi mogli doseći definirane ishode učenja, a s druge strane moraju biti oprezni u tome da im ne "gledaju kroz prste" jer niti taj pristup neće osigurati dosizanje postavljenih ishoda učenja i negativno će se odraziti na stjecanje profesionalnih i drugih kompetencija ovih studenata.

No, kada su naši programi dizajnirani tako da su namijenjeni prosjeku, što je najčešće slučaj, i time zapravo isključuju sve one koji imaju drukčije sposobnosti, stilove učenja, porijeklo, čak i preferencije, propuštamo ponuditi svim pojedincima pošteno obrazovanje i jednake mogućnosti studiranja (CAST, 2008). Naši su programi još uvijek u velikoj mjeri kreirani na tradicionalan način i kolegiji se uglavnom temelje na sadržaju, odnosno strukturi znanstvene discipline. Nastavnici donose odluke o tome koje će sadržaje poučavati, kako će

ih poučavati i kako će provjeriti u kojem su opsegu studenti svladali taj sadržaj. Taj je pristup fokusiran na ulaze (inpute) nastavnika i evaluaciju koja podrazumijeva pitanje koliko je dobro student “upio” sadržaj (Domović, 2009). Ovaj pristup spada u planiranje usmjereno na sadržaj i nastavnika dok u suvremeno koncipiranom obrazovanju treba težiti tome da se koristi pristup poučavanja usmjereno na studenta, pa tako i studenta s invaliditetom. Taj se model usmjerava na ono što se očekuje da će student moći učiniti na kraju modula ili programa, odnosno podrazumijeva orijentaciju upravo na ishode učenja.

U ovom ćemo radu prikazati spremnost mlađeg nastavnog kadra (znanstvenih novaka, predavača, asistenata i viših asistenata - osoba na kojima leži budućnost nastavnog procesa u visokom obrazovanju u Republici Hrvatskoj), za realizaciju kvalitetnog nastavnog procesa u radu sa studentima s invaliditetom.

CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog istraživanja bio je dobiti uvid u to kako nastavno osoblje zaposleno na Edukacijsko rehabilitacijskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu poima studente s invaliditetom, o kojim pravima je informirano, kakvo prethodno iskustvo u radu i načine pristupanja ima te koje mogućnosti prilagodbe i potrebne preduvjete navodi za uspješno akademsko postignuće studenata s invaliditetom.

Ovaj rad će prikazati rezultate kvalitativnog istraživanja vezano uz spremnost nastavnika, opravdane prilagodbe u visokom obrazovanju i druge aktivnosti koje mogu doprinijeti kvaliteti obrazovanja kroz osmišljavanje potpore studentima s invaliditetom.

ISTRAŽIVAČKA PITANJA

U skladu s navedenim ciljem istraživanja postavljena su sljedeća istraživačka pitanja:

- 1) Kakva je informiranost o pravima studenata s invaliditetom i prethodno iskustvo rada sa studentima s invaliditetom kod članova mlađeg nastavnog osoblja zaposlenih na Edukacijsko rehabilitacijskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu?
- 2) Kako članovi mlađeg nastavnog osoblja Edukacijsko rehabilitacijskog fakulteta

Sveučilišta u Zagrebu poimaju studente s invaliditetom i na koji način im pristupaju?

- 3) Kako članovi mlađeg nastavnog osoblja Edukacijsko rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu vide mogućnosti prilagodbe i preduvjete za uspješno akademsko postignuće u sustavu visokog obrazovanja za studente s invaliditetom?

METODE ISTRAŽIVANJA

Sudionici istraživanja

Kvalitativna istraživanja koriste namjerni uzorak, odnosno odabiru ispitanike prema kriterijima koji su određeni temom istraživanja. Nakon što su postavljeni ciljevi kvalitativnog istraživanja, namjerno uzorkovanje slijedi kao idući korak (Miles i Huberman, 1994).

Za potrebe ovog istraživanja kreiran je namjerni uzorak kojeg čine znanstveni novaci, viši asistenti, asistenti i predavači, zaposlenici Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, koji sudjeluju u realizaciji nastave studijskih programa u okviru znanstvenog polja edukacijsko-rehabilitacijske znanosti.

U skladu s postavljenim ciljem istraživanja namjerno je odabrana ciljna skupna sudionika, a to je mlađi nastavni kadar koji se nalazi na samom početku svog profesionalnog razvoja, i koji sustavnim vođenjem može dostići optimalnu razinu kvalitete koja se očekuje kako bi se odgovorilo na potrebe svakog studenta.

Broj sudionika ovog kvalitativnog istraživanja je 7, jedan asistent, dvoje znanstvenih novaka u suradničkom zvanju asistent i četvero znanstvenih novaka u suradničkom zvanju viši asistent. Sudionici istraživanja imaju od 3 do 11 godina radnog iskustva. Sudionici istraživanja uključeni su u izvođenje sva tri studijska programa: logopedija, socijalna pedagogija i rehabilitacija, na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

Metode prikupljanja podataka

Autor Sagadin (1991) navodi da kvalitativna metodologija istražuje kvalitetu situacije, stvarnosti, procesa, produkata i odnosa među ljudima.

Intervju kao metoda prikupljanja podataka koristi se kada želimo saznati što drugi osjećaju i misle o svojim svjetovima (promišljanja) i koliko je njihova praksa (življenje) slično ili različito od našeg (Rubin i Rubin, 1995). Cilj je razumjeti smisao poruke koju nam drugi prenose i kako se to može usporediti s našim poimanjem i situacijom. Intervju je metoda koja daje uvid u promišljanja, osjećaje i iskustva sudionika, proširuje naše razumijevanje socijalnog koncepta, traži iznimke od pravila koje su specifične za pojedinca ili skupinu kojima oni pripadaju, doprinosi dubljem razumijevanju i bogatijem znanju o ispitivanoj temi (Rubin i Rubin, 1995). Isti autori spominju pet vrsta intervjuja, a to su tematski usmena povijest, životna povijest, evaluacijski intervju, fokus grupni intervju te intervju kulturalnih studija (Rubin i Rubin, 1995).

U ovom istraživanju korištena je metoda *fokus grupnog intervjuja*. Prema autorici Ajduković (2007) fokusirana grupa je grupni intervju ili razgovor s malom grupom sugovornika o specifičnoj temi. U grupi se obično nalazi od 5 do 8 sugovornika koji su namjerno odabrani stoga što su kompetentni kao izvor informacija o temi. Sudionici su obično homogeni po svojstvu bitnom za temu intervjuja (npr. studenti pojedinog fakulteta ili određenog godišta ako se žele dobiti podaci o kvaliteti studija). Cilj je fokusirane grupe dobiti podatke visoke kvalitete u socijalnom okruženju koje je podržavajuće i gdje sudionici mogu iznijeti svoje mišljenje o određenoj temi, a također ga i razmotriti u kontekstu pogleda drugih osoba na isto pitanje.

Kod fokus grupnog intervjuja pitanja su strukturirana za točno određenu skupinu sudionika koji su slični prema važnim kriterijima koji proizlaze iz teorijskog okvira i problema istraživanja. Pitanja potiču grupnu raspravu na određenu temu koja se pokazala važna s obzirom na cilj istraživanja. U fokus grupnom intervjuu glavnu ulogu imaju ispitanici koji otvoreno sudjeluju u svakoj raspravi; moderator koji potiče, usmjerava i vodi grupnu raspravu, opserver ili bilježnik te vodič koji sadrži naznake pitanja i tema koje treba istražiti. U ovom istraživanju struktura fokus grupnog intervjuja je polustrukturirana, važne teme s obzirom na cilj istraživanja su oblikovane u pitanja, koja su poslije nabrojena, ali je također ostavljen prostor za promišljanje o važnim tema za same sudionike istraživanja te raspravu o tim temama.

Uz triangulaciju istraživačima u kvalitativnoj analizi podataka, korišten je i audio zapis, što je velika je pomoć u povećanju valjanosti podataka. Osim toga, takve zapise može naknadno pregledati ili preslušati još netko drugi osim istraživača, te tako povećati objektivnost istraživanja (Ajduković, 2007).

Kod pripreme za intervju važno je da se provodi u prostoru s malo ometajućih faktora, da su sudionici upoznati s ciljem okupljanja i onim što je važno dobiti kroz razgovor, zatim važno je naglasiti uvjete povjerljivosti i zaštite sudionika, kreirati Ugovor sa svakim sudionikom istraživanja, izraditi Protokol za intervju, objasniti oblik razgovora, navesti koliko dugo će trajati, dati svoje podatke kako bi sudionici mogli kontaktirati s istraživačima nakon istraživanja, pitati u vezi nejasnoća prije samog intervjuja, te tražiti dopuštenje za snimanje intervjuja (McNamara, 1999).

Također fokus grupa je korisna metoda intervjuja jer omogućuje analizu verbalnih i neverbalnih poruka (grupe se snimaju video i audio uređajima), i omogućuju direktno promatranje "na licu mjesta" procesa istraživanja (McNamara, 1999).

S obzirom na cilj istraživanja i istraživačka pitanja u ovom istraživanju pripremljena su sljedeća pitanja za fokus grupni intervju:

- 1) *Možete li objasniti tko su studenti s invaliditetom prema Vašem mišljenju?*
- 2) *Što mislite, tko sve može biti uključen u sustav visokog obrazovanja a osoba je s invaliditetom?*
- 3) *Znate li koja prava imaju studenti s invaliditetom u sustavu visokog obrazovanja?*
- 4) *Imate li iskustvo rada sa studentima s invaliditetom?*
- 5) *Tko su sve bili Vaši studenti s invaliditetom i jeste li bili upoznati i na koji način s teškoćama studenata s invaliditetom?*
- 6) *Tko bi Vas trebao informirati o uključenosti studenta s invaliditetom u Vaš studijski program?*
- 7) *Što mislite, jesu li u Vaš studijski programu uključeni studenti s invaliditetom, a da Vi to ne znate?*
- 8) *Ako ste imali iskustvo rada sa studentima s invaliditetom u nastavi da li se pokazala potreba za prilagodbom u izvođenju pre-*

davanja, seminara, vježbi i e-učenja i koje uvjete je važno osigurati u izvođenju predavanja, seminara, vježbi i e-učenja kako bi visokoškolska nastava bila pristupačna svi studentima?

- 9) Ako ste imali iskustvo rada sa studentima s invaliditetom u nastavi da li se pokazala potreba za prilagodbom **nastavnih metoda i koje je uvjete važno osigurati u nastavnim metodama** kako bi visokoškolska nastava bila pristupačna svi studentima?
- 10) Ako ste imali iskustvo rada sa studentima s invaliditetom u nastavi da li se pokazala potreba za prilagodbom nastavnih sadržaja i **koje je uvjete važno osigurati u nastavnom sadržaju** kako bi visokoškolska nastava bila pristupačna svim studentima?
- 11) Ako ste imali iskustvo rada sa studentima s invaliditetom u nastavi da li se pokazala potreba za prilagodbom oblika vrednovanja i **koji se oblici prilagodbe mogu napraviti u procjeni ishoda učenja** kako bi nastava bila pristupačna za sve studente?
- 12) Što mislite trebate li Vi kao nastavnik specifična znanja i vještine potrebne za rad u nastavi sa studentima s invaliditetom? Koja su to znanja?
Tko treba osigurati programe cjeloživotnog učenja koji bi omogućili stjecanje potrebnih znanja i vještina za rad u nastavi sa studentima s invaliditetom?
- 13) Što mislite da li treba vrednovati primjenu specifičnih znanja i vještina nastavnika u nastavnom radu sa studentima s invaliditetom? Tko bi ih sve trebao vrednovati?
- 14) Što mislite da je još važno istaknuti vezano uz obrazovanje studenata s invaliditetom? Smatrate li da postoji još nešto važno što nije obuhvaćeno dosadašnjom raspravom?

Fokus grupa s gore opisanom strukturom provedena je u prostorima Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta, poštujući prostorne preduvjete koji su potrebni, kao što su osvjetljenost, izoliranost od buke i prozračnost. Fokus grupa je trajala 2 sata i 30 minuta.

Moderator je predvodio fokus grupu postavljajući pitanja i nastojeći uključiti sve sudionike fokus grupe na podjednak način u raspravu koja se

odvijala. Uz moderatora fokus grupi je bio prisutan i komoderator, osoba koja je dubinski upoznata s temom istraživanja i koja je iz te uloge postavljala podpitanja iz tema koje su se otvorile u samoj fokus grupnoj raspravi. Također fokus grupa je opservirana od strane jednog opservera kako bi se vodilo računa o bilježenju i neverbalnih znakova komunikacije i kako bi se dobila cjelovita slika o sudionicima i samom kontekstu fokus grupe. Fokus grupa je snimana audio zapisom, koji je nakon toga transkribiran, a transkript snimke fokus grupe bio je osnova za kvalitativnu analizu podataka.

Provođenje fokus grupe i analiza podataka prikupljenih fokus grupnim intervjuom slijedi načela Etičkog kodeksa Odbora za etiku u znanosti i visokom obrazovanju (Odbor za etiku u znanosti i visokom obrazovanju, 2006) i Etičkog kodeksa Sveučilišta u Zagrebu (2009). Slijede se temeljne vrijednosti za koje se Odbor zalaže: poštenje, akademska izvrsnost i sloboda, međusobno uvažavanje i ljudsko dostojanstvo, osobna odgovornost i odgovornost ustanova.

Svrha je kodeksa da se znanstveni i nastavni rad provodi u skladu s najvišim etičkim standardima i standardima odgovorne provedbe tog rada. Posebno se obraća pozornost na to da se rezultati znanstvenog rada, posebice znanstvenih istraživanja prikupljaju u skladu s najvišim standardima etičke i znanstvene prakse, poštujući najviše tehničke standarde i da se osigura točnost i istinitost podataka (Odbor za etiku u znanosti i visokom obrazovanju, 2006).

Također jamči se zaštita sudionika istraživanja kroz pridržavanje odgovarajućih međunarodnih i nacionalnih zakona i pravilnika o zaštiti ispitanika. Pri tome je potrebno jamčiti dragovoljno sudjelovanje svih ispitanika, povjerljivost, tajnost i anonimnost podataka o ispitanicima te povoljan omjer boljitka/rizika za ispitanike (Odbor za etiku u znanosti i visokom obrazovanju, 2006).

Kvalitativna analiza podataka

Prema autorima Sladović Franz i suradnicima (2007) cilj kvalitativnog pristupa jest detaljno istražiti sudionikovu individualnu percepciju teme koja se istražuje i iz tog razloga ovaj pristup uključuje detaljan i sustavan pristup malom broju

slučajeva s ciljem generiranja teorija koje su u samim podacima.

Također se radi o kompleksnom području koje je u procesu stalnog razvoja, koje obiluje širokim spektrom različitih pristupa, metoda i tehnika (Jeđud, 2008). Kvalitativni pristup proučava fenomene u njihovom prirodnom okružju i nastoji im dati smisao i protumačiti ih sukladno značenju koji mu daju ljudi (Creswell, 1998).

Kvalitativna analiza podataka proces je rada na prikupljenim materijalima na način da se iz tekstualnog materijala kroz nekoliko koraka dolazi do zaključka.

Autor Mesec (1998) navodi 8 koraka kvalitativne analize:

1. parafraziranje zapisa iz izjava svih ispitanika koji se odnose na aspekte percepcije visokoškolske nastave pristupačne studentima s invaliditetom;
2. podcrtavanje odgovora koji se odnose na aspekte percepcije visokoškolske nastave pristupačne studentima s invaliditetom;
3. ispis podcrtanih odgovora vezano uz aspekte percepcije visokoškolske nastave pristupačne studentima s invaliditetom;
4. kodiranje izdvojenih odgovora koji se odnose na aspekte u percepciji visokoškolske nastave pristupačne studentima s invaliditetom - a) informiranost o pravima studenata s invaliditetom i prethodno iskustvo u radu s studentima s invaliditetom, b) poimanje studenata s invaliditetom i način pristupanja studentima, c) mogućnosti prilagodbe i preduvjeti za uspješno akademsko postignuće, d) etička pitanja povezana s pristupanjem studentima i preduvjetima njihovog uspješnog obrazovanja;
5. uređivanje i razvrstavanje izjava s obzirom na prethodno definirane aspekte i nove aspekte teme koji su se pojavili u istraživanju;
6. pripisivanje pojmova kodiranoj empirijskoj građi i pridruživanje srodnih pojmova u kategorije;
7. izrada modela odnosa među kategorijama;
8. oblikovanje novih spoznaja vezano uz temu istraživanja.

PRIKAZ NALAZA KVALITATIVNOG ISTRAŽIVANJA

Prikazani su nalazi kvalitativne analize prikupljenih podataka u odnosu na postavljena istraživačka pitanja koja su vezana uz:

- 1) informiranost o pravima studenata s invaliditetom i prethodno iskustvo u radu sa studentima
- 2) poimanje studenata s invaliditetom od strane nastavnog osoblja i način njihovog pristupanja studentima
- 3) mogućnost prilagodbe i preduvjeti uspješnog akademskog postignuća u sustavu visokog obrazovanja za studente s invaliditetom

Također prikazan je i nalaz kvalitativne analize prikupljenih podataka koji se pojavio u tijeku samog istraživanja kao novi aspekt ove teme:

- 4) etička pitanja proizašla iz pristupanja studentima i potrebnih preduvjeta za uspješno studiranje studenata s invaliditetom

Slijedi prikaz kategorija u odnosu na postavljena istraživačka pitanja:

1. Informiranost o pravima studenata s invaliditetom

- Informiranost o pravima prilagodbe u nastavi
- Informiranost o pravu na prijevoz

Prethodno iskustvo u radu sa studentima s invaliditetom

- Pozitivno iskustvo u radu sa studentima
- Negativno iskustvo u radu sa studentima

2. Poimanje studenata s invaliditetom proizlazi iz:

- Jednaka prava i obaveze svih studenata
- Osobni stavovi nastavnika
- Poimanja oštećenja/poremećaja/bolesti
- Definiranje invaliditeta i osoba s invaliditetom

Pristupanje studentima s invaliditetom može biti:

- Sažaljenje i popuštanje
- Učenje od studenata s invaliditetom
- Individualizirani pristup studentima
- Razgovor sa studentom

3. Mogućnosti prilagodbe za studente s invaliditetom

- Individualno pristupanje studentu
- Konzultacija s kolegama
- Izbor primjerenih nastavnih metoda i oblika
- Poštivanje akademskih standarda

Preduvjeti uspješnog akademskog postignuća studenata s invaliditetom počivaju na

- **Sustav:**
 - Informiranje nastavnika
 - Educiranje nastavnika

- Organizacija sustava potpore nastavnicima i studentima
 - **Nastavnici:**
 - Komunikacija i razmjena iskustava među nastavnicima
 - Komunikacija sa studentima
 - Uloga i pristup
 - Kompetencije
 - Senzibiliziranost
 - Odgovornost
 - Motiviranje i vrednovanje
 - **Student:**
 - Komunikacija s nastavnicima
 - Odgovornost
4. **Etička pitanja povezana s preduvjetima za njihovo uspješno studiranje, mogućnostima prilagodbe i poimanjem**
- Dileme oko mogućnosti zapošljavanja diplomiranih studenata s
 - invaliditetom vezano uz oštećenje/poremećaj/bolest
 - Kriteriji upisa na studij vezano uz oštećenje/poremećaj/bolest
 - Predrasude
 - Popuštanje
 - Granice odgovornosti sudionika nastavnog procesa

INTERPRETACIJA

Kao odgovor na prvo istraživačko pitanje *“Kakva je informiranost o pravima studenata s invaliditetom i prethodno iskustvo rada sa studentima s invaliditetom kod članova mlađeg nastavnog osoblja zaposlenih na Edukacijsko rehabilitacijskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu?”* sudionici istraživanja su naveli vezano uz informiranost o pravima studenata s invaliditetom kako su informirani o individualnom pristupu koji studenti mogu ostvariti, zatim o pravima na izjednačavanje u pristupu (studenti s disleksijom), pravu na prijevoz, pravu na tumača i prevoditelja (za gluhe studente) te pravu na prilagodbu sadržaja i tehnika u nastavi za studente s invaliditetom. Rezultati ukazuju na relativno dobru informiranost sudionika o pravima studenata s invaliditetom.

Vezano uz prethodno iskustvo u radu sa studentom s invaliditetom jedna sudionica nam navodi

svoje iskustvo u nastavnom radu sa slijepom studenticom, za koju nije bila informirana da je uključena u studijski program pa nam je iznijela *osjećaj zakidanja studentice jer nije pružen maksimum od strane nastavnika*. Nastavnik nije imao informaciju i nije se stigao pripremiti i konzultirati za prilagodbu studentici, što dovodi do osjećaja nelagode iz svjesnosti da će se od studentice očekivati stjecanje ishoda učenja, a nije joj pružena potrebna podrška i prilagodba. Pravovremeno informiranje nastavnika otvara se kao važan aspekt potrebnih preduvjeta za uspješno studiranje studenata s invaliditetom, što je prikazano kasnije pod aspektom preduvjeti uspješnog akademskog postignuća studenata s invaliditetom.

Kao odgovor na drugo istraživačko pitanje *“Kako članovi mlađeg nastavnog osoblja na Edukacijsko rehabilitacijskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu poimaju studente s invaliditetom i na koji način im pristupaju?”* sudionici istraživanja su naveli vezano uz poimanje studenata s invaliditetom kako specifičnosti oštećenja studenta dovode do toga da studenti nisu spremni komunicirati na nastavi i sa nastavnim osobljem što dovodi do poimanja kako neka oštećenja, kao problem s govorom kod konkretnog studenta, mogu biti prepreka u uključivanju studenata s invaliditetom u visoko obrazovanje, jer se zbog njih pojedini studenti ne odlučuju na komunikaciju. Također vezano uz poimanje uočava se kako osobni stavovi nastavnika utječu na percepciju teškoća studenta na način da nastavnik procjenjuje već pri prvom susretu sa studentom da zbog određene teškoće, po završetku obrazovanja, on neće biti dobar stručnjak. Ovakvo poimanje ponovno se veže uz promišljanje kako teškoća sama po sebi može biti prepreka uključivanju studenata u sustav visokog obrazovanja bez promišljanja konteksta i potrebne podrške. Zatim vezano uz poimanje navode kako student s invaliditetom ima prava i obaveze izjednačene s drugim studentima što dovodi do promišljanja kako njezova prava jesu zajamčena i sastavni su dio sustava visokog obrazovanja, kao i obaveze koje svaki student ima kako bi ostvario očekivane i planirane ishode učenja pojedinog studijskog programa.

Niz izjava sudionika vezanih uz poimanje odnosilo se na definiranje tko su osobe s invaliditetom i što je invaliditet, gdje je vidljivo kako se

o invaliditetu promišlja primarno kao o nečemu vidljivome i veže su uglavnom uz fizički invaliditet. Jedna sudionica definirala je invaliditet kao nešto što ometa u redovnom funkcioniranju i praćenju studijskog programa u nekoj mjeri, a druga sudionica navodi kako ne doživljava invaliditet kao dijagnozu ili nešto vidljivo, nego kao ono što ometa funkcioniranje i zahtijeva neku prilagodbu. Poimanje invaliditeta primarno kao fizičko i vidljivo oštećenje upućuje na potrebu educiranja nastavnog osoblja o socijalnom modelu invaliditeta koji na invaliditet gleda kao na interakciju pojedinca i njegove okoline, te ističe odgovornost okoline u nastajanju invaliditeta i nastoji otkloniti prepreke i stvoriti preduvjete za ravnopravno uključivanje osoba s invaliditetom u širu zajednicu.

Odgovor na drugo istraživačko pitanje vezano uz način pristupanja studentima s invaliditetom nadovezuje se na to kako sudionici poimaju studente s invaliditetom. Sudionici navode *sažaljenje prema studentu s invaliditetom što dovodi do popuštanja* u ostvarivanju ishoda učenja. Ovakav pristup povezan je s promišljanjem kako je teškoća koju student ima prepreka za uključivanje u obrazovni sustav te kako zbog te teškoće student ne može ostvariti ishode učenja, što u konačnici vodi popuštanju studentu, što nikako nije cilj uključivanja studenata s invaliditetom u sustav visokog obrazovanja. Primjerima iz iskustva sudionici opisuju pojedine načine pristupanja. Jedna sudionica navodi kako je u pristupu važno *učiti od samih studenata*, Druga sudionica primjerom iz iskustva opisuje kako *pristupiti anksioznom studentu* i pojašnjava i *sam rezultat primjernog pristupa*, a to je smanjena anksioznost studentice nakon pristupa nastavnika koji je razgovarao sa studenticom i nakon usmenog izlaganja studentica je osvijestila kako okolina u puno manjoj mjeri doživljava njezinu anksioznost. Također sudionici iznose stav kako je važno *razgovarati sa studentom radi informiranja o potrebnim prilagodbama u nastavi* što vodi i *kvalitetnijem pristupu*, te kako je potrebno već *na uvodnom predavanju ukazati studentu na to da smo svi različiti i da se slobodno obrati nastavniku*.

Kao odgovor na treće istraživačko pitanje **“Kako članovi mlađeg nastavnog osoblja na Edukacijsko rehabilitacijskom fakultetu**

Sveučilišta u Zagrebu vide mogućnosti prilagodbe i preduvjete za uspješno akademsko postignuće u sustavu visokog obrazovanja za studente s invaliditetom?” sudionici istraživanja su naveli vezano uz mogućnosti prilagodbe za studente s invaliditetom kako je važan *individualan pristup svakom studentu radi upoznavanja s potrebama* što nadopunjuje izjava da su *nastavničke metode rada sukladne nastavničkom načinu učenja*, pa upravo kako bi tu pristranost izbjegli važno je uvažiti individualne potrebe studenata. Nadalje navode kako se *konzultiraju s kolegama koji se bave određenim područjem* (iskustvo s oštećenjem vida) *kako bi realizirali prilagodbu*, što znači da promišljaju o potrebi prilagodbe i njezinoj provedbi. Navode primjere *iz iskustva o izboru primjerenih nastavnih metoda i oblika* za prilagodbu kao što su prilagodba studentu s motoričkim teškoćama da usmeno odgovara ili ako piše da sam pročitam rukopis, te primjer studenta oštećena sluha koji se nije služio znakovnim jezikom i uspješno je funkcionirao i izlagao. Također navode primjer studenta koji je realizirao mogućnost prilagodbe na način da je imao priliku sva svoja predavanja snimati. Osim toga navode i *ideje o izboru primjerenih nastavnih metoda i oblika* kao što su produljivanje vremena studentu za izvršenje zadatka ili da ne mora usmeno već samo pismeno izložiti seminar, zatim prilagodba u načinu izlaganja studenta koji ima anksioznost kod usmenih nastupa. Navode još konkretnih prijedloga kao što je korištenje filma za gluhe studente i korištenje tumača za znakovni jezik kod izlaganja seminara, te na taj način vide *mogućnost realizacije ishoda učenja* za gluhog studenta kad on izlaže na znakovnom jeziku, a prevoditelj prevodi; isto tako moguće je prilagoditi način izlaganja studenta, jer on ne mora nužno biti usmeni a da bi ishodi bili zadovoljeni. Također moguće je i korištenje tehnologije ili audio zapisa. Jedna sudionica navodi svoje iskustvo u izboru primjerenih nastavnih metoda u radu sa studentima oštećena vida, te pojašnjava da je studentima podijeljenim u grupe dala aktivnu ulogu na način da studentici s oštećenjem vida pročitaju i opisuju značajke nastavnih materijala.

Ono što su **važno istaknuli vezano uz mogućnosti realizacije ishoda učenja** je kako je važno *poštivati akademske standarde*, ne zlouporabiti ishode učenja i njihovo ostvarivanje učiniti neupitnim, te

kako treba čuvati kvalitetu obrazovanja i kako broj ECTS bodova definira obim sadržaja pa se iz tog razloga sadržaj ne smije smanjivati. Od ideja za izbor primjerenih nastavnih metoda i oblika navode i prilagodbu u produljivanju vremena za realizaciju zadatka ili da student ne mora usmeno izložiti seminar, zatim prilagodba u načinu izlaganja studenta koji ima anksioznost kod usmenih nastupa. Navode i iz iskustva o izboru primjerenih nastavnih metoda i oblika za prilagodbu kao na primjer prilagodba studentu s motoričkim teškoćama da usmeno odgovara ili ako piše da sam pročita rukopis, te se navodi primjer učenika koji se nije služio znakovnim jezikom i uspješno je funkcionirao i izlagao.

Sudionici promišljaju o mogućnosti realizacije ishoda učenja i pri tome se pitaju kako će to biti moguće za studente s oštećenjem vida koji trebaju opservirati grupu u sklopu vježbi i kako će biti zadovoljen ishod učenja, te izražavaju sumnju u mogućnost realizacije ishoda bez primjerene potpore studentu, što je i cilj promišljanja o pristupačnosti visokog obrazovanja studentima s invaliditetom. Osim ovih promišljanja sudionici razmišljaju konkretno o načinu prilagodbe i tu navode razmišljanja kako student s oštećenjem vida doživljava grupu kroz slušanje, a ne samo verbalnim putem odnosno kroz druga osjetila.

Sudionici navode niz važnih preduvjeta uspješnom akademskom postignuću studenata s invaliditetom, vezano uz koje dolazi do niza etičkih pitanja i dilema u pristupu studentima zbog nepostojanja potrebnih preduvjeta i sustavnog pristupa te nejasno definiranih uloga i odgovornosti svih dionika obrazovnog procesa (studenta, nastavnika i službi sustava visokog obrazovanja), o čemu će biti pisano pod temom Etika i etičke dileme.

U temi preduvjeti za uspješno akademsko postignuće studenata s invaliditetom iz izjava sudionika razlikujemo preduvjete vezane uz **sustav u cijelosti**, te preduvjete vezane uz **nastavnike** i **studente** kao sudionike nastavnog procesa. U skladu s tim sudionici navode sljedeće činjenice: *neorganiziranosti sustava potpore studentima s invaliditetom i nesustavan pristup problemu; neinformiranost nastavnika i nepostojanje pravila; nepravovremeno informiranje nastavnika što je i podcjenjivanje studenta koji onda sam treba tražiti*

podršku, a nastavnik nije s tim upoznat; nespremnost nastavnika zbog nepravovremenog informiranja te nesenzibiliziranost nastavnog osoblja. Iz navedenih činjenica sudionici predlažu i ističu kao važno *odgovoran pristup nastavnog osoblja* i njihovu ulogu za donošenje novih ideja i edukacije kroz koje bi međusobno dijelili informacije, te kako bi se *doprinijelo kvaliteti*. Također smatraju da je uloga i odgovornost nastavnika da potiču studenta na obraćanje, da otvoreno razgovaraju sa studentom te da su odgovorni za prilagodbu svim studentima kao i za obrazovanje svakog studenta. Posebno naglašavaju kako nastavnici trebaju biti svjesni svoje odgovornosti u davanju diplome studentu koja je onda garancija da je student dosegnuo ishode učenja, što se nadovezuje na njihovo razmišljanje o mogućnosti realizacije ishoda učenja gdje navode kako kvaliteta mora biti zadržana i ishodi učenja ostvareni. Pri tome smatraju da je iznimno važna uloga i odgovornost studenata na način da se *studenti prije svega suoče s osobnim problemom*, preuzmu odgovornost za sebe, da *poduzmu korake*, traže i osiguraju svoja prava te preuzimaju svoje studentske odgovornosti i izvršavaju obveze. Smatraju kako je važna i dobra komunikacija nastavnika i studenta te navode *primjer uspješne komunikacije nastavnika i studenta*, temeljem kojeg je studentica uspješno realizirala ishode učenja.

Osim što su svi dionici obrazovnog sustava odgovorni i imaju vlastitu ulogu u procesu važan su preduvjet i za njihovu ulogu i odgovornost, kao i za uspješno akademsko postignuće *razmjena iskustava i informacija među nastavnicima*, da *komuniciraju međusobno* i to redovito na sastancima odsjeka, te kako je važno da postoji tim ljudi na fakultetu koji prenosi informacije nastavnicima, upućujući na *važnost sustavne podrške* Ureda za studente s invaliditetom na Sveučilištu u Zagrebu. Poseban naglasak stavljaju na to da je nastavnik *kompetentan i da ima znanja za pristup studentu iz prethodnog formalnog obrazovanja*, a u tom smislu je *važno educirati sve one nastavnike* koji nisu prethodno upoznati sa studentima s invaliditetom. Navode kako se studenti otvaraju *onim nastavnicima koji pokazuju kompetentnost u poznavanju specifičnih teškoća i senzibiliziranost* na nastavi i koji predaju teme kroz koje studenti steknu motivaciju da se povjere nastavniku. Zatim ističu kako

je važno da budu *pravovremeno informirani kako bi zaštitili studenta i sebe*, jer bi bili tako spremni na reakciju. Smatraju kako je prodekan, pročelnik odsjeka, mentor godišta ili organizirane službe odgovoran za prenošenje informacija nastavniku i kako te informacije trebaju biti transparentne već na samom upisu.

Kao važan preduvjet uspješnosti akademskog postignuća studenata s invaliditetom vide i *motiviranje nastavnog osoblja vrednovanjem rada* odnosno nagrađivanjem onih nastavnika koji pokazu senzibiliziranost i provode prilagodbe. Osim *vrednovanja nastavnog osoblja i nastavne djelatnosti* u njihovom neposrednom nastavnom radu sa studentima s invaliditetom smatraju kako treba *vrednovati i mentore* koji brinu o pojedinim studijskim godinama. Potrebno *vrijeme za prilagodbu*, u smislu pripreme materijala te prilagodbe nastavnih metoda i oblika, također je važan preduvjet uspješnosti obrazovanja studenata s invaliditetom.

Nova tema proizašla iz samog tijeka istraživanja nosi naziv etička pitanja, a koja su povezana s poimanjem studenata s invaliditetom, nepostojanjem preduvjeta tj. postojanjem nesustavnosti u pristupu, nedovoljnoj komunikaciji i educiranosti nastavnog osoblja, netransparentnosti informacija te nejasno definiranim ulogama i odgovornostima studenata i nastavnika na sastavnicama što bitno utječe na sam način pristupanja nastavniku studentu s invaliditetom i mogućnostima prilagodbe.

Iz odgovara sudionika javljaju se etička pitanja vezana uz: dileme oko zapošljavanja diplomiranih studenata s invaliditetom vezano uz oštećenje/poremećaj/bolest; kriterije upisa na studij ponovno vezano uz oštećenje/poremećaj/bolest; predrasude; popuštanje te granice odgovornosti sudionika nastavnog procesa. Sudionici navode *dileme oko mogućnosti zapošljavanja diplomiranih studenata s invaliditetom*, brinući o odgovornosti nastavnika za studenta i pitaju se jesu li oni odgovorni ako se student neće moći zaposliti, ako i završi studij, jer je to pitanje prilagođenosti sustava zapošljavanja i društva u cijelosti osobama s invaliditetom. Osim ove dileme navode *pitanje granica odgovornosti u odlučivanju tko može studirati* gdje navode kako je upitno jesu li nastavnici dovoljno senzibilizirani i znaju li dovoljno da bi već na upisu ili prvog godini

studija zaključili da ta struka nije za određenog studenata s invaliditetom. Zatim navode pitanje *granice odgovornosti nastavnika* u smislu treba li nastavnik preuzeti inicijativu da kaže studentu da mu treba prilagodba ili je ipak moralno ne reći to studentu i što uopće činiti jer često osjećaju nelagodu da to kažu studentu. Osim pitanja *granica odgovornosti* pojavljuje se i pitanje *bijega od odgovornosti nastavnika*, koji dovodi do toga da nastavnik interpretira teškoće studenta kao prihvatljive ili poželjne za neke druge struke, na primjer student se drugačije pismeno izražavao, pa ako završi naš studij zapravo gubi vrijeme, jer bi negdje drugdje bio puno uspješniji. Također etički je i stav o vlastitoj ulozi i odgovornosti nastavnika kao onog koji treba nadilaziti sve probleme i omogućiti kvalitetno obrazovanje studentima s invaliditetom. Sudionici navode kako je za *potpunu senzibilizaciju nastavnika potrebno znanje i empatija* kako bi se podrška provodila. Kao etičko pitanje sudionici navode i *“sukob” upisnih kriterija i opasnosti od diskriminacije ako ih primjenjujemo*.

Jedna sudionica navodi kako ona sama nema dobre glasovne sposobnosti, te da neće niti pomisliti ni poželjeti studirati glazbu, pa bi tako trebalo biti i sa studentima s invaliditetom. Time potkrepljuje osobni *stav o odgovornosti studenta u izboru studija*. Etička dilema za sudionike je i *dilema oko mogućnosti realizacije prakse odnosno ishoda učenja* u smislu da li reći studentu da ne mora napraviti neki zadatak ili isprobati više mogućnosti i gdje je ta granica. Dilema se javlja i vezano uz *prava studenata s psihičkim teškoćama i njihovim sposobnostima za rad* u smislu hoće li ova osoba ikada moći zadovoljiti svoje radne obaveze. Jedna sudionica vezano uz prethodnu dilemu navodi kako student može biti psihotičan jednom i nikada više, što predstavlja *odmicanje od predrasuda prema studentima s psihičkim bolestima*.

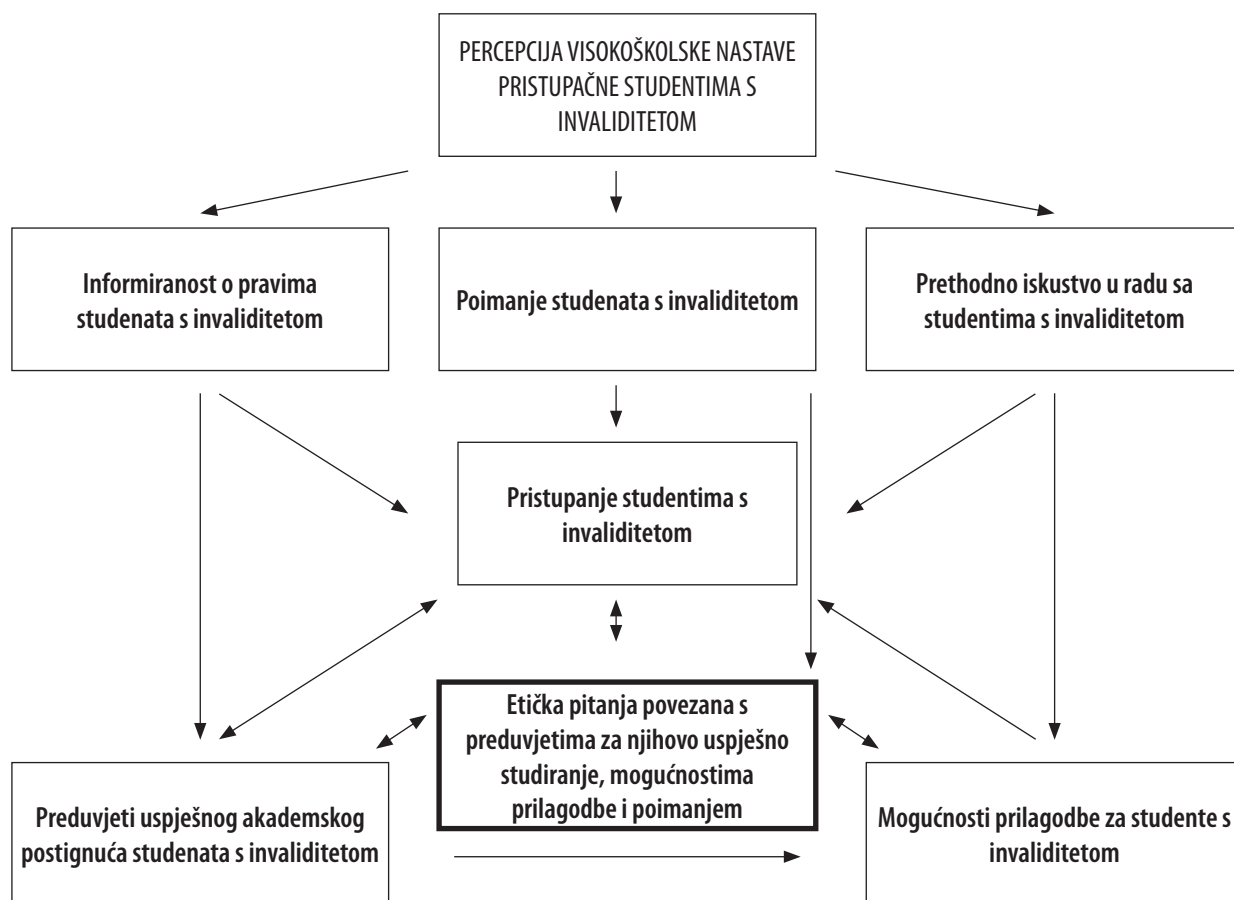
Etičko je i pitanje za sudionike i *stav o mogućnosti /nemogućnosti upisa na studij i studiranja* za određene skupine studenata s invaliditetom (gluhi studenti, studenti s psihičkim bolestima), na primjer kada smatramo da logoped ne smije imati oštećenje sluha, jer smatramo kako je to opravdano kompetencijama koje stručnjak treba imati. Sudionici također navode kako je važno uvažavati prava studenata ali

kako mora postojati neka granica u tome, što implicira *promišljanje o odgovornosti svih sudionika u procesu studiranja*. Etički je također važno i *pravo studenta na izbor* želi li prilagodbu ili ne što možda daje odgovor na pitanje gdje je granica odgovornosti nastavnog osoblja. No najveće je etičko pitanje *popuštanje studentima i spuštanje ispod akademskih standarda*, o čemu su već govorili u dijelu mogućnosti prilagodbe vezano uz mogućnosti realizacije ishoda učenja i kvalitete studija. Ovdje su to posebno naglašavali kao pitanje, jer je činjenica da ovakva praksa nije strana, što ponovno nije u skladu s načelima primjerene podrške studentima s invaliditetom.

Iz slike 1. koja prikazuje Model odnosa među kategorijama, vidljivo je kako kategorije poimanje studenata s invaliditetom, informiranost o njihovim pravima i prethodno iskustvo u radu u relacijskom smislu vode kategoriji pristupanje studentima s invaliditetom te se pokazalo kao bitno kod samog pristupanja studentima s invaliditetom.

U istraživanju se također pokazalo kako upravo prethodno iskustvo u radu sa studentima s invaliditetom određuje kako sudionici gledaju na mogućnosti prilagodbe studentima s invaliditetom i na način prilagodbe, ali i kako im pristupaju. Ukoliko im je prethodno iskustvo negativno onda vide male mogućnosti prilagodbe naglašavajući kako je upitno zadovoljavanje ishoda učenja i poštivanja akademskih standarda ako student zbog svojeg oštećenja/poremećaja/bolesti neće uspjeti realizirati ishode. Ako iz toga razloga neće moći zadovoljiti ishode onda mu činimo "*medvjedu uslugu*" time što on studira i što će završiti studij, jer se neće moći zaposliti u struci.

Osiguranju preduvjeta uspješnog akademskog postignuća studenata s invaliditetom prema mišljenju sudionika ne pristupa se sustavno, a nastavnici i studenti ne preuzimaju svoj dio odgovornost. Uz spomenuto, pokazalo se da izostanak osiguranja i definiranja preduvjeta, ali i sama informiranost

Slika 1. Model odnosa među kategorijama

nastavnika kao jedan od preduvjeta, utječe na pristupanje nastavnika studentu s invaliditetom, što rezultira različitim i neusklađenim radom nastavnika. Također nepostojanje preduvjeta utječe i na mogućnosti prilagodbe za studente s invaliditetom, jer nastavnici nisu informirani, nemaju znanja, a i vrlo često nisu senzibilizirani niti motivirani, jer smatraju da sustavno nisu donesena rješenja za potporu studentima s invaliditetom. Istovremeno, pravilan pristup nastavnicima jedan je od preduvjeta koji osiguravaju uspjeh akademskih postignuća studenata s invaliditetom.

Različita etička pitanja i dileme, među kojima su i granice odgovornosti svih dionika, vode tome da preduvjete upravo trebaju definirati tko je za što odgovoran i donijeti jasna pravila postupanja kako se ne bi javljale dileme. Također samo poimanje, tj. postojanje predrasuda prema studentima s invaliditetom ili odmicanje od predrasuda etički je važno polazište koje doprinosi tome kako sudionici pristupaju studentima i koje mogućnosti prilagodbe vide za njih. Svi sudionici smatraju kako je popuštanje ozbiljno etičko pitanje koje je prisutno u praksi te naglašavaju etički važno polazište kako su nastavnici odgovorni za stjecanje profesionalnih kompetencija studenata i da u skladu s time trebaju i pristupati studentima.

ZAKLJUČAK

Ovaj je rad omogućio uvid u percepciju visokoškolske nastave pristupačne studentima s invaliditetom i oblikovanje novih spoznaja koje mogu doprinijeti unapređenju sustava potpore studentima s invaliditetom u visokoškolskom obrazovanju. Može se reći da informiranost, poimanje i prethodno iskustvo u radu sa studentima s invaliditetom i

ostali čimbenici, u smislu preduvjeta i mogućnosti prilagodbe, doprinose načinu pristupanja studentima s invaliditetom od strane mlađih suradnika u nastavi. Nalaz kvalitativne analize podataka ukazao je na značajan broj etičkih pitanja koja proizlaze iz promišljanja o potrebnim preduvjetima važnim za uspješno studiranje studenata s invaliditetom, mogućnostima prilagodbe u sustavu visokog obrazovanja i samog poimanja studenata s invaliditetom. Upravo etička pitanja i dileme snažno utječu na pristupanje studentima s invaliditetom i ukazuju da bi mlađem nastavnom kadru pomogla sustavna briga i informiranje, supervizija i dodatne edukacije koje bi omogućile stjecanje kompetencija za planiranje i realizaciju nastave pristupačne studentima s invaliditetom. Nalaz ukazuje i na potrebu sustavne brige i osiguranja različitih preduvjeta koji doprinose uspješnom akademskom funkcioniranju studenata s invaliditetom što bi uključilo brigu samog sustava o razvoju različitih aktivnosti koje bi doprinijele pristupačnosti visokoškolske nastave, te odabir kvalitetnog, kompetentnog, senzibiliziranog i odgovornog nastavničkog kadra, kao i uključivanje odgovornih studenata s invaliditetom u visokoškolsko obrazovanje. Nalazi ovog rada, kao i sama kompleksnost ove teme, koja se može uočiti tijekom interpretacije sadržaja kategorija i odnosa među pojedinim kategorijama, ukazuju na potrebu daljnjih istraživanja ove teme s ciljem definiranja preporuka i smjernica za realizaciju nastave pristupačne studentima s invaliditetom.

Vjerujemo da će i rezultati Tempus projekta Education for Equal Opportunities at Croatian Universities – EduQuality kojeg je nositelj Sveučilište u Zagrebu značajno doprinijeti realizaciji spomenutog cilja.

LITERATURA

- Ajduković, M. (2007): Metodološki pristup empirijskom istraživanju kvalitete studija na pravnom fakultetu, interni materijal izrađen u okviru projekta "Razvoj modela unaprjeđivanja kvaliteta studija na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu".
- CAST. (2008): Universal Design for Learning Guidelines, version 1. Posjećeno 10.10.2012. na mrežnoj stranici <http://udlguidelines.wordpress.com>.
- Creswell, J. W. (1998): *Qualitative inquiry and research design: choosing among five traditions*. London: Sage Publications.
- Domović, V. (2009): Kurikulum-osnovni pojmovi. U Vizek Vidović, V. (ur.): *Planiranje kurikuluma usmjerenog na kompetencije u obrazovanju učitelja i nastavnika* (str. 19 - 32). Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Jeđud, I. (2008): Alisa u zemlji čuda - kvalitativna metodologija i metoda utemeljene teorije, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 43, 2, 83-101.
- Kiš-Glavaš, L. (2012): Studenti s invaliditetom u sustavu visokog obrazovanja u Republici Hrvatskoj. U Kiš-Glavaš, L. (ur.): *Opće smjernice, priručnik za nastavno, stručno i administrativno osoblje u visokom obrazovanju* (str. 35-70). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
- Kiš-Glavaš, L. (2012a): Univerzalni dizajna za učenje i akademski standardi. U Vulić-Prtorić, A., Kranželić, V., Fajdetić, A. (ur.): *Izvođenje nastave i ishodi učenja, priručnik za nastavno, stručno i administrativno osoblje u visokom obrazovanju* (str.15-42). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
- McNamara, C. (1999). *General Guidelines for Conducting Interviews*. Minnesota: Authenticity consulting, L.L.C.
- Mesec, B. (1998): *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socijalno delo.
- Miles, M. B., Huberman, A. M. (1994): *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. London: SAGE.
- Nacionalna strategija izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2007. do 2015. Godine: *Narodne novine*, 63/07.
- Odbor za etiku u znanosti i visokom obrazovanju (2006): *Etički kodeks Odbora za etiku u znanosti i visokom obrazovanju*. Zagreb: Odbor za etiku u znanosti i visokom obrazovanju.
- Rubin, S.I., Rubin, H.J. (1995): *Qualitative Interviewing: The Art of Hearing Data*. London: SAGE Publications.
- Sagadin, J. (1991): Kvalitativno empirično pedagoško raziskovanje, *Sodobna pedagogika*, 7-8, 343-355.
- Sladović Franz, B., Kregar Orešković, K., Vejmelka, L. (2007): Iskustvo života u dječjem domu: kvalitativna analiza izjava mladih, *Ljetopis socijalnog rada*, 14, 3, 553-578.
- Sveučilište u Zagrebu (2009). *Etički kodeks Sveučilišta u Zagrebu*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
- Teaching to Academic Standards. Preuzeto 13.09.2012. na mrežnoj stranici www.thirteen.org/edonline/concept2class/standards/index_sub5.html/.
- Ustav Republike Hrvatske: *Narodne novine*, 56/90, 135/97, 8/98, 113/99, 124/00, 28/01.
- Vulić-Prtorić, A., Fajdetić, A., Lončar-Vicković, S., Ćirić, J., Czerny, S., Barić, A., Romstein, K. (2012): Oblici, metode i tehnike izvođenja nastave. U Vulić-Prtorić, A., Kranželić, V., Fajdetić, A. (ur.): *Izvođenje nastave i ishodi učenja, priručnik za nastavno, stručno i administrativno osoblje u visokom obrazovanju* (str. 77-158). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
- Zakon o potvrđivanju Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom: *Narodne novine Međunarodni ugovori* 06/07.
- Zakon o suzbijanju diskriminacije: *Narodne novine*, 85/08.

Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju: Narodne novine, 123/03, 198/03, 105/04, 174/04 i 46/07.

Zubak, M. (2011): Adekvatan pristup zadovoljenju specifičnih potreba studenata s invaliditetom. U Kiš-Glavaš, L. (ur.): Sveučilišni izborni kolegij: Vršnjačka potpora studentima s invaliditetom, priručnik za izvoditelje, interni materijal izrađen u okviru Tempus EduQuality projekta.

PERCEPTION OF HIGHER EDUCATION TEACHING PROCESS ACCESSIBLE TO STUDENTS WITH DISABILITIES

Abstract: *The aim of the research is to find previous knowledge and experiences as well as recommendations of the junior faculty staff about teaching competencies in higher education that contribute to higher education accessibility (planning, realization and evaluation). Taking into consideration the aim of the research the target group are junior faculty staff who've only started their professional development and who, if lead systematically, can reach the optimal quality level expected in order to meet every student's needs. The paper will present the results of the qualitative research related with reasonable adjustments in higher education and other activities that might contribute to the quality of education through creating support for students with disabilities.*

The research sample are junior faculty staff (research assistants, assistants and lecturers) employed by the Faculty of Education and Rehabilitation Sciences of the University of Zagreb, that teach courses of B.A and M.A. programs within scientific field of education and rehabilitation sciences.

We have used qualitative methods of collection and analysis of data in this paper: A focus group interview was made with 8 junior staff members, and anonymity in the process of the audio-taping and answer analysis has been guaranteed (Creswell, 1998). The themes covered in the interview are: being informed about students with disability, experience of work with students with disabilities, competencies for work with students with disabilities and planning, realization and evaluation of teaching process in higher education. The analysis strategies are: conducting insights from collected materials, finding codes in the material, reducing information by creating categories, finding connections between the categories and making a logical matrix of the research findings and an analytical overview of the theoretical findings (Bogdan, Biklen, 1992, Huberman, Miles, 1994, Wolcott, 1994; cited in Creswell, 1998).

The results will provide insights into the current state and needs for specific competencies for teaching according to the principles of universal design. The conclusion will provide guidelines that will increase the quality of the higher education and providing equal opportunities to students with disability by respecting knowledge, experience and recommendations of the junior staff in the institution of higher education with a rich experience of work with students with disability.

Key words: *higher education, students with disabilities, adjustment*